

ФОРМУВАННЯ В СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ УМІНЬ І НАВИЧОК ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ

УДК 378.147.016:811.161.2

*Елла Бурова, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри української мови та літератури
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”*

ФОРМУВАННЯ В СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ УМІНЬ І НАВИЧОК ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ

У статті висвітлюються основні шляхи з покращення методики викладання української мови на сучасному етапі. Приділяється увага закріпленню теоретичних знань під час проходження педагогічної практики в загальноосвітній школі. Підкреслюється важливість викладання цієї дисципліни в майбутній професії вчителя. Зазначаються погляди науковців стосовно методів навчання і їх значення в проведенні уроку з української мови.

***Ключові слова:** методика викладання української мови, студенти-філологи, уміння, навички, методи, педагогічна практика.*

Літ. 9.

*Элла Бурова, кандидат педагогических наук,
ассистент кафедры украинского языка и литературы
ГВУЗ “Донбасский государственный педагогический университет”*

ФОРМИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ ПРЕПОДАВАНИЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛЕ

В статье освещаются основные пути улучшения методики преподавания украинского языка на современном этапе. Уделяется внимание закреплению теоретических знаний во время прохождения педагогической практики в общеобразовательной школе. Подчеркивается важность преподавания этой дисциплины в будущей профессии учителя. Отмечаются взгляды ученых относительно методов обучения и их значения в проведении урока по украинскому языку.

***Ключевые слова:** методика преподавания украинского языка, студенты-филологи, умения, навыки, методы, педагогическая практика.*

*Ella Burova, Ph. D. (Pedagogy), Assistant of
the Ukrainian language and literature Department
SHEE “Donbas State Pedagogical University”*

FORMING OF ABILITIES AND SKILLS OF TEACHING UKRAINIAN AT SCHOOL IN STUDENTS-PHILOLOGISTS

In the article the basic ways of improving the methods of teaching the Ukrainian language today are highlighted. Great attention is paid to the problem of consolidating theoretical knowledge during their teaching practice in secondary school. The importance of teaching this discipline in the future profession of a teacher is underlined. The views of scientists regarding teaching methods and their importance in conducting lessons in Ukrainian are indicated.

***Keywords:** teaching methods of Ukrainian, students-philologists, skills, methods, teaching practice.*

Постановка проблеми. Модернізація освітнього простору і технічний прогрес відкривають перед сучасною школою нові рубежі в навчальному процесі, які удосконалюються завдяки інноваційним методам, формам та видам завдань на уроках. Загальноосвітні школи чекають від вищого педагогічного навчального закладу майбутнього кваліфікованого вчителя, який добре володіє знаннями педагогічної теорії та шкільної практики, професійними уміннями й навичками, педагогічним мисленням.

Відомо, що під час навчання студентів у вищих педагогічних навчальних закладах спостерігається

помітна різниця між теоретичними знаннями і практичним використанням умінь і навичок у загальноосвітній школі. К. Ушинський справедливо стверджував, що між теоретиками та практиками постійно виникали суперечки: “Теорія не може відмовитись від дійсності, факт не може відмовитись від думки”, – у яких чітко було видно, що не було такого педагога-практика, який би не мав своєї теорії виховання, і не було такого педагога-теоретика, який би не оперував фактами [9, 17].

Згідно аналізу навчально-методичної літератури проблемі викладання української мови в загальноосвітній школі та досягненню

ефективності уроку приділяли увагу такі відомі вітчизняні науковці, а саме: А. Алексюк, О. Біляєв, М. Вашуленко, С. Дорошенко, С. Караман, В. Мельничайко, В. Онищук, Л. Федоренко, І. Шинкарьова та ін.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є формування в студентів-філологів умінь та навичок з основних питань методики навчання української мови для подальшої професійної діяльності в загальноосвітній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті перевірки знань, умінь і навичок ступеневої підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності важливої чинності в студентські роки набуває проходження педагогічної практики в школі. З одного боку, вона виявляється важливою складовою в навчально-виховному процесі, цілеспрямованою на систематизацію та впровадження набутих студентами знань і навичок із психолого-педагогічних, методичних, спеціальних профільних дисциплін, необхідних для успішної роботи в загальноосвітній школі; з іншого боку, як засіб творчого самовираження майбутнього вчителя, формування в нього професійно-значущих якостей, готовності до інноваційної педагогічної й наукової діяльності [3].

Як зазначає І. Дичківська, інноваційність це не тільки як налаштованість на сприйняття, продукування і застосування нового, а насамперед як відкритість. Стосовно особистісного чинника педагогічної діяльності це означає:

1) відкритість вихователя до діалогічної взаємодії з вихованцями, яка передбачає рівність психологічних позицій обох сторін;

2) відкритість культурі й суспільству, яка виявляється у прагненні педагога змінити дійсність, дослідити проблеми та обрати оптимальні способи їх розв'язання;

3) відкритість свого "Я", власного внутрішнього світу, тобто організація такого педагогічного середовища, яке сприяло б формуванню і розвитку образу "Я".

Інноваційність як принцип педагогіки забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку [2]. Так, для подальшої кваліфікованої роботи в школі кожен студент протягом навчання у вищому педагогічному навчальному закладі повинен здобути знання з багатьох дисциплін зі спеціальності, а також з методики викладання цих дисциплін.

Отже, для студента, майбутнього учителя з

української мови, важливим є оволодіння знаннями та умінями з дисципліни "Методика навчання української мови". Методика навчання мови – наука, що досліджує і визначає зміст, форми організації, технологію проведення уроків, застосування методів, прийомів і засобів навчання мови в різних закладах освіти [7, 7]. На думку М. Пентилюк, перед викладачами ВПНЗ стоїть основне завдання – це розкрити важливість, суть та особливу значущість цього предмета в подальшій діяльності майбутнього вчителя.

Методика навчання тісно пов'язана з такими напрямками мовознавства, як соціолінгвістика, діалектологія, педагогіка, а також із загальною дидактикою та психологією.

Крім того, педагогічна практика давала можливість студентам-практикантам побачити й оцінити свої теоретичні знання, зрозуміти учнівський колектив, застосувати організаторські здібності, поставивши себе на місце вчителя-професіонала. Дуже часто виправдовувала себе організація практики в одній і тій же загальноосвітній школі упродовж усього періоду навчання у ВПНЗ. Така систематична робота з одним учнівським колективом під керівництвом тих же учителів школи й методистів вишів дозволяла вдосконалювати набуті знання під час лекційних і практичних занять на практиці.

Якісні показники практики багато в чому залежали від методичної і психологічної готовності, педагогічної майстерності, організаторських і творчих здібностей майбутніх учителів.

Найбільш активну практику студенти проходили на 4 – 5 курсах, упродовж якої виконували функції учителя-предметника і класного керівника, бо вже вивчили курс психології, педагогіки та частково методику навчання української мови. Не треба забувати, що ефективність від уроку досягається у тому випадку, якщо правильно використовуються методи та прийоми навчання. Вивчивши навчально-методичну літературу, узагальнивши передовий досвід сучасної школи, студенти самостійно підбирали дидактичний матеріал [8].

Однак, не треба забувати, що результативність педагогічної практики та якісні методичні показники студентів-практикантів можна було побачити тільки в тому випадку, якщо вивченню основних дисциплін у навчальних планах приділялося достатньо годин. Так, у типових навчальних планах, що діяли в педагогічних інститутах із 1990 р. по 2000 р. змінювалась кількість годин відведених на предмети та педагогічну практику. Для коректності

ФОРМУВАННЯ В СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ УМІНЬ І НАВИЧОК ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ

зіставлення оберемо плани з одним терміном навчання та однією спеціальністю – п'ятирічні навчальні плани “Українська мова і література з додатковою спеціальністю російська мова та література”.

У блоці загальноосвітня підготовка комплекс таких же дисциплін займав лише 21 – 23 % від загального освітнього часу й мав слабку тенденцію до збільшення.

Значно зросла увага до педагогічної, психологічної, методичної підготовки студентів ВПНЗ у блоці спеціально-професійних дисциплін (з 22 до 29 %) в основному за рахунок збільшення педагогічної практики (з 10 до 15 %) і кількості годин на теоретичну психолого-педагогічну підготовку (з 4 до 6 %).

У блоці спеціально-професійних дисциплін практика в загальному об'ємі зросла з 15 до 18%, практика стала домінувати над теорією: з 46 до 56 %, бо ставало зрозумілим, що досконале знання освітнього предмета не забезпечує ефективності його викладання, а вимагає підтвердження практикою, вказує І. Луговий [4, 112 – 116].

Навчальні плани у 1990 р. були складені так, що ВПНЗ готували педагогічно некомпетентних учителів, бо на спеціальність відводилось 2/3 навчального часу, а на професію (педагогіки, психології, методики) до 10 %.

Узагальнюючи навчальні плани з української мови, можна дійти висновку, що на початку XXI ст. ситуація змінюється, студент глибше вивчає свій основний предмет за спеціальністю, має кращу загальнокультурну підготовку, значно професійно володіє навчальним матеріалом з психолого-педагогічних дисциплін та методики викладання, наголошує С. Вітвицька [1, 249].

Досконале вивчення рідної української мови дає можливість учням під час формування світогляду розвивати логічне усне та писемне мовлення. Сучасна методика приділяє велику увагу вивченню саме цьому питанню. Для цього студенти повинні ознайомитися з основними розділами з вивчення української мови. З кожним новим поколінням мова набуває сучасних значень, а тому вивчається і засвоюється наново, адже не всі учні вільно володіють українською мовою, бо більша частина населення в сімейному колі спілкується російською мовою або суржиком.

Дуже часто перед методистами, вчителями постає питання про продуковані принципи, прийоми та методи навчання, які забезпечують високий рівень уроку рідної мови. На лекційних та практичних заняттях студентам пояснюється, що якість уроку залежить від поставленої мети і

завдань, єдності форм і змісту, взаємодії учителя і учня, зазначає М. Пентилюк [6, 28].

Але на жаль, студентам дуже важко визначити результативні методи навчання, бо науковці з дидактики і методики по-різному визначають і класифікують методи навчання. Так, О. Біляєв, В. Масальський, І. Олійник, В. Онищук зазначають, що методи навчання мови – це спільна, взаємопов'язана діяльність учителя і учня, спрямована на засвоєння мовних знань, умінь і навичок у послідовній роботі учнів.

С. Чавдаров, Є. Дмитровський методами навчання мови називають взаємопов'язані способи роботи вчителя і учнів, за допомогою яких здійснюються завдання навчального процесу.

Іншої думки дотримується мовознавець Л. Федоренко, яка наголошує на тому, що методи навчання мови – це різноманітні способи роботи вчителя і учнів з відібраним для вивчення мовним навчальним матеріалом [7, 108 – 109].

У студентів-філологів під час проходження педагогічної практики в загальноосвітній школі, з одного боку, відроджувалися та впроваджувалися кращі надбання, здобуті протягом навчання, поглиблювалися та закріплювалися знання з педагогіки, психології й методики викладання навчальної дисципліни. Крім того, вони знайомилися з організацією навчально-виховного процесу, реалізацією на практиці принципу виховного та розвивального навчання, плануванням і структурою різних типів уроків, специфікою навчання з різних предметів.

З іншого – аналіз результатів педагогічної практики дав підстави стверджувати, що більшість практикантів не володіла методикою викладання навчального матеріалу, про що свідчить звітна документація та конспекти уроків (вони більше нагадували твори-описи, ніж звіт із педагогічної практики), відсутність у студентів власної педагогічної майстерності, а натомість просте й точне копіювання роботи вчителів і класних керівників.

Тому було важливим, щоб теоретичні знання, здобуті під час лекцій у ВПНЗ закріплювалися і впроваджувалися на практиці в школі. Дослідження А. Усової, В. Черкасова, В. Зав'ялова свідчать, що зв'язки кафедр педагогіки, психології і української мови й методики навчання ВПНЗ та ЗОШ були малоефективними. Розбіжності в трактуванні форм і методів навчання, педагогічних прийомів призводили до серйозних суперечностей, що так само викликало в студентів здивування й сумніви в доцільності теоретичної підготовки і методики навчання на практиці. Вивчення методичних

ФОРМУВАННЯ В СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ УМІНЬ І НАВИЧОК ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ

проблем у відриві від загальнопедагогічних основ навчально-виховного процесу школи, негативно впливало на рівень практичної підготовки студентів до професійної діяльності [5, 35 – 36].

Отже, готовність до інноваційної педагогічної діяльності формується не сама по собі, не у віртуальних розмірваннях, а під час педагогічної практики, акумулюючи все накопичене на попередньому етапі, сягаючи завдяки цьому значно вищого рівня, наголошує І. Дичківська [2, 294].

На сьогоднішній день ситуація змінилась: вивченню професійних дисциплін приділяється набагато більше годин, ніж педагогічній практиці. У навчальних планах зменшилась кількість тижневого навантаження шкільної та літньої табірної практики. Так, шкільні учителі не надають належної методичної допомоги студентам, бо праця не оплачується, а студенти не завжди дослухаються до порад з боку вчителів. Педагогічна практика в загальноосвітній школі спирається на теоретичний фундамент знань, який не завжди доцільно використовувати практично, бо він інколи не містить цінних методичних здобутків.

З'ясовано, що з метою організації високого рівня якості підготовки майбутнього вчителя постійно вдосконалюються та корегуються робочі й навчальні плани, програми ВПНЗ, з урахуванням змісту загальнонаукових дисциплін, вимог до шкільної освіти, розвитку педагогічних технологій та інновацій.

Висновки. Отже, з'ясовано, що в студентів-філологів під час проходження педагогічної практики в загальноосвітній школі формувалися, удосконалювалися основні уміння і навички з викладання української мови. Проведений аналіз дозволив визначити основні принципи уроків з української мови: з одного боку, інтенсивний пошук шляхів розвитку з удосконалення навчального предмету; оволодіння сучасними методами і формами педагогічної діяльності, а з іншого боку, ігнорування рекомендацій учителів щодо вдосконалення форм і методів на уроках; послаблення заходів та ініціатив між суб'єктами взаємодії. Підтверджено, що дисципліна "Методика навчання української мови" є складовою професійно-педагогічної підготовки

майбутніх учителів. Розвиток системи освіти вимагає від педагогічної науки й практики вивчення і впровадження нових методів навчання і виховання дітей. Тож нині створюється нова педагогіка, характерною ознакою якої є інноваційність – здатність до оновлення, відкритість новому. Тому розвиток будь-якого навчально-виховного закладу, тобто перехід його у новий якісний стан, не може здійснюватися інакше, як через освоєння нововведень, через інноваційний процес, який є складним за своєю структурою феноменом.

1. Вітвицька С.С. *Основи педагогіки вищої школи: метод. посіб. для студентів магістратури.* – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.

2. Дичківська І.М. *Інноваційні педагогічні технології: підручник / І.М. Дичківська.* – 2-ге вид., доп. – К.: Академвидав, 2012. – 352 с.

3. Козакова Н.В. *Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх вчителів початкової школи в умовах ступеневої підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.В. Козакова.* – К., 2004. – 248 с.

4. Луговий В.І. *Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку [текст] / В.І. Луговий; [за ред. акад. О.Г. Мороза]* – К.: МАУП, 1994. – 196 с.

5. Лутфулін В.С. *Взаємозв'язок загальнопедагогічної та методичної підготовки вчителя / В.С. Лутфулін // Вища педагогічна освіта: наук.-метод. збірник.* – К.: Вища школа, 1994. – Вип. 17. – С. 29 – 38.

6. *Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / за ред. М.І. Пентилюк: підручник для студентів-філологів.* – К.: Ленвіт, 2000. – 264 с.

7. *Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / М.І. Пентилюк, С.О. Караман, О.В. Караман, О.М. Горошкіна, З.П. Бакум, та ін.; за ред. М.І. Пентилюк.* – К.: Ленвіт, 2009. – 400 с.

8. Підласий І.П. *Як підготувати ефективний урок / І.П. Підласий.* – К.: Радянська школа, 1989. – 220 с.

9. Ушинський К.Д. *Педагогические статьи. Собрание сочинений / [гл. ред. А.М. Еголин].* – Т.2. – М.-Л., Акад. пед. наук РСФСР, 1948. – 656 с.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2015

